

Wioletta A. Piegzik

Uniwersytet Szczeciński

<https://orcid.org/0000-0002-6552-6236>

wioletta.piegzik@usz.edu.p

*Regulacyjna funkcja intuicji językowej w rozwijaniu
podsystemu leksykalno-semantycznego:
test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie*

The regulatory function of linguistic intuition in the development of
the lexical-semantic subsystem: Timed inference test

The paper emphasizes the role of linguistic intuition in current L2 processing. Intuition, as a mental disposition operating in *implicit* systems, is in close correlation with working memory. It infers quick, almost immediate meaning of an unknown word which appears in a context. Linguistic intuition has a regulatory function, i.e. it allows to continue language activities and overcome linguistic deficits. In the second part, *Timed inference test* as a tool for developing and testing vocabulary is proposed as well as the results of the empirical study on intuitive behaviour in L2. The results of the study show that inference of word's meaning under time constraint is lower than the results of inference without time pressure. The study involves a group of 102 students of French as a foreign language at B1 level.

Keywords: linguistic intuition, working memory, inference of word's meaning, lexical-semantic subsystem, time pressure

Słowa kluczowe: intuicja językowa, pamięć robocza, domysł językowy, podsystem leksykalno-semantyczny, presja czasu

1. Wprowadzenie

Rozwijanie podsystemu leksykalnego stanowi ważne zadanie dydaktyki językowej. Od jakości i wielkości słownika mentalnego, który w przypadku użytkownika o wysokiej kompetencji językowej stanowi „intuicyjną wiedzę na temat wyrazów danego języka” (Kurcz, 2000: 106), zależy w znacznym stopniu skuteczność, poprawność i precyzja budowanych komunikatów językowych. Słownictwo odgrywa ponadto ważną rolę w ciągłości i płynności wypowiedzi. Wszelkie blokady w komunikacji bowiem, jak zauważa H. Komorowska (2002), są skutkiem nieznamomości potrzebnego słownictwa. Powyższe stwierdzenia nie umniejszają znaczenia gramatyki oraz innych aspektów związanych z językiem, takich jak np. elementy kulturowe, niemniej jednak uzasadnione wydaje się, że kształcenie i związane z nim testowanie znajomości słownictwa, powinno zajmować ważne miejsce w procesie dydaktycznym. Dodatkowo również zasadne jest, aby kształcenie w zakresie leksyki opierało się na różnorodnych metodach i technikach, które uaktywniają różne funkcje mentalne uczącego się. Nie chodzi bowiem wyłącznie o funkcję pamięci i działania oparte na przekazywaniu znaczeń (semantyzację jednostek leksykalnych na język pierwszy, dalej: L1), ani o postępowanie się synonimami lub parafrazowanie. Działania te związane z podejściem eksplicytnym, eksponującym transmisję informacji, nie rozwijają autonomii uczącego się, a niekiedy nawet blokują samodzielne budowanie hipotez i wnioskowanie, odwołania do kontekstu i dotychczasowej wiedzy, a także poleganie na intuicji (Cichoń, 2011: 327).

We współczesnej literaturze glottodydaktycznej oraz tekstach z zakresu opanowywania języka drugiego (dalej: L2) podkreśla się coraz częściej całościowe podejście do kompetencji leksykalnej (Nation, 2001; Targońska, 2014; Sułkowska, 2018), ukazując jej ścisłe powiązanie z wieloma komponentami: semantycznym, pragmatycznym, fonetycznym, syntaktycznym, a także morfologicznym i ortograficznym. Podejście takie nawiązuje do holistycznego rozumienia języka, który jako system (podobnie jak umysł, w którym ów język się uaktywnia) stanowi funkcjonalną całość. W jaki zatem sposób sprawić, aby kształcenie i testowanie słownictwa było skuteczne i wspomagało całościowe ujęcie języka? Czy glottodydaktyka skazana jest na „tradycyjne” i wciąż podobne od wielu lat techniki/narzędzia rozwijania i testowania słownictwa?

W niniejszym opracowaniu proponuje się prezentację i analizę narzędzia, którego istota opiera się na emergencji, czyli wyłanianiu się odpowiedzi dotyczącej znaczenia nieznannej jednostki leksykalnej ze struktur asocjacyjnych pochodzących z dotychczasowej wiedzy językowej użytkownika. Chodzi o uaktywnienie wnioskowania, oceniania i rozumienia w oparciu o najbardziej podstawową i elementarną (gdyż poprzedzającą analityczne i kontrolowane myślenie)

dyspozycję umysłową, jaką stanowi intuicja. Celem jest zatem połączenie percepcji danych językowych oraz myślenia indukcyjnego opartego na niepełnym zbiorze danych. Zakłada się bowiem, zgodnie z wynikami badań psychologii kognitywnej (Baddeley 1998, 2012), że sposób zapamiętania informacji ma znaczące implikacje dla trwałości oraz gotowości przywołania.

Z racji tego, że możliwość skutecznego kształcenia i intensyfikacji nabywania słownictwa wiąże się nierozdzielnie ze znajomością psycholingwistycznych podstaw, proponuje się poprzedzić prezentację wspomnianego narzędzia krótkim opisem mechanizmów zachodzących w umyśle, który przetwarza dane językowe, w tym przede wszystkim znane oraz nieznanie słownictwo w L2. Znajomość tych podstaw bowiem „jest niezbędna w planowaniu pracy nad wzbogacaniem leksykonu, we właściwym przygotowaniu procesu dydaktycznego oraz przy projektowaniu ćwiczeń ukierunkowanych na przyswajanie materiału leksykalnego” (Dźwierzyska, 2016: 54). Opisowi i dyskusji *Testu wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie* (ang. *Timed inference test*) towarzyszyć będzie prezentacja wyników badania przeprowadzonego w grupie uczących się języka francuskiego jako obcego na poziomie B1, przed którymi postawiono zadanie szybkiego domyslenia się znaczeń w oparciu o zrozumiały kontekst i dotychczasową wiedzę językową, a więc jednocześnie uchwycenie danego w percepcji obrazu akustycznego lub ortograficznego, komponentu morfologicznego, składniowego, pragmatycznego i semantycznego¹.

2. Przetwarzanie informacji językowych: znane i nieznanie jednostki leksykalne

Współczesna psychologia kognitywna i aktualny stan wiedzy naukowej na temat bieżącego przetwarzania informacji językowych wskazują na pamięć roboczą jako na „centralne miejsce” lub raczej główny mechanizm odpowiedzialny za procesowanie danych pochodzących z percepcji i uzyskanych za pomocą różnych modalności (Baddeley 2007, 2012; Nosal 2011). Pamięć robocza nie funkcjonuje jednak wyizolowana od reszty umysłu. Pozostaje ona bowiem w ścisłym związku z uwagą i pamięcią trwałą, tworząc system, który Nosal (2011: 209) nazywa metaforycznie „małym umysłem”. Wspomniany system, odpowiedzialny za przetwarzanie lokalne i krótkoterminowe, skuteczność swoją zawdzięcza jednak także zdolnościom metapoznawczym obejmujących kontrolę oraz różnym strukturom istniejącym *implicite* i wpływającym *implicite* na aktualnie wyodrębniony zakres bieżącego przetwarzania (Nosal, 2011). W systemie tym uaktywnia się intuicja, która jako funkcja mentalna, współdziałająca ze

---

¹ Prezentowane w artykule dane stanowią fragment badania nad zachowaniami opartymi na intuicji językowej (Piegzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, w druku).

strukturami *implicite*, a więc podświadomością oraz nieświadomością, zapewnia użytkownikowi języka poczucie globalności, ciągłości i stałości. W ten sposób dochodzi do interakcji mechanizmów świadomych i nieświadomych, przetwarzania lokalnego i sekwencyjnego związanego z inteligencją oraz przetwarzania globalnego i konfiguracyjnego przypisywanego intuicji. Warto również dodać, że mechanizmy te cechuje komplementarność, która leży u podstaw skuteczności i tempa bieżącego przetwarzania danych językowych (Nosal 2011, 2010).

W przypadku uczących się L2 wyróżnić należy dwa typy bieżącego przetwarzania danych językowych. Pierwszy dotyczy słownictwa (i struktur gramatycznych ściśle ze słownictwem związanych), które jest uczącemu się znane i dobrze opanowane. Przetwarzanie danych, o którym mowa oparte jest na utrwalonej i zautomatyzowanej wiedzy językowej, leżącej u podstaw zachowań językowych, a więc szybkiego i poprawnego nadawania sensu przetwarzanym w pamięci roboczej danym oraz sprawnego generowania własnych wypowiedzi. Drugi typ przetwarzania bieżącego natomiast, dotyczy sytuacji, kiedy w docierających danych pojawiają się jednostki leksykalne nowe, nieznane, niejasne lub nie do końca zrozumiałe. Obecność tych jednostek uaktywnia mechanizmy kompensacyjne, których zadaniem jest pokonać deficyty leksykalne. Nieznajomość słowa lub wyrażenia powoduje zaburzenie przetwarzania bieżącego w pamięci roboczej, gdyż współdziałająca z nią pamięć trwała nie posiada w swoich zasobach użytych jednostek. Psychologia kognitywna podkreśla w tym wypadku rolę intuicji językowej (Nosal 2010, 2011). W sytuacji niepełnej wiedzy, intuicja włącza się w bieżące i lokalne przetwarzanie danych (także pozajęzykowych, np. gest), dokonując szybkiej, niemal błyskawicznej oceny powstających w pamięci roboczej domysłów językowych, będących wynikiem inferencji tego, co nieznanne z tym, co, znane i utrwalone w zasobach pamięci trwałej za pośrednictwem pamięci asocjacyjnej. W takim ujęciu procesów kognitywnych pamięć asocjacyjna stanowi formę „selektywnie wzbudzonej pamięci semantycznej o ograniczonym zakresie” (Nosal, 2010: 10), która stanowi komponentę pamięci trwałej. Intuicja językowa jest więc zdolnością mentalną pozwalającą pokonać braki w wiedzy językowej (deficyty słownictwa) i pełni funkcję regulacyjną w tym sensie, że jej aktywność w systemie *implicite* pozwala na kontynuację odbywających się w rzeczywistym czasie działań językowych i programowanie następnych czynności umysłowych. Zbudowany niemal natychmiast domysł językowy, oceniony i uznany przez intuicję² za najwłaściwszy w danym momencie, znajduje lub nie potwierdzenie w dalszej części zdarzenia językowego. Nierzadko również wygenerowany

---

² Na oceniającą funkcję intuicji językowej jako pierwszy wskazał Chomsky w swojej pracy *Aspects of the Theory of Syntax* (1965). Ujęcie to obowiązuje nadal w wielu

domysł językowy staje się asumptem do weryfikacji i pełniejszego oglądu w dostępnych źródłach wiedzy.

Z badań nad rozwijaniem słownictwa poprzez domysł wynika, że wysiłek mentalny włożony we wnioskowanie znaczenia posiada istotny wpływ na łatwość zapamiętywania nieznanego słowa oraz zdolność jego późniejszego wydobycia z zasobów pamięci (Gao, 2012). Natomiast z badania Redouane (2004), ukierunkowanego na konfrontację dwóch strategii kognitywnych, tj. uczenia się listy słów wraz z ich ekwiwalentami semantycznymi w L1 oraz ekspozycję na domysł z kontekstu, wynika, że studenci, którzy uczyli się języka francuskiego metodą listy słów uzyskali znacząco niższe wyniki niż grupa uczących się poprzez domysł nieznanego słowa z kontekstu. Mowa tu o dwóch różnych strategiach kognitywnych, które, angażując różne struktury poznawcze, generują różne wyniki w zakresie łatwości zapamiętania oraz wydobycia słowa podczas jego użycia.

Zadania leksykalno-semantyczne powierzane intuicji mogą być różnej trudności. Z pewnością szybkość i trafność intuicji odpowiedzialnej za podejmowanie decyzji z niepełnego zbioru danych uzależnione są od wielu czynników, wśród których znajdują się:

- bogactwo kontekstu, czyli obecność nasyczonego znaczeniem komponentu pragmatycznego;
- dobrze znana użytkownikowi języka struktura gramatyczna, w której pojawia się nieznaną jednostką leksykalną;
- dobrze znana użytkownikowi języka struktura gramatyczna, która sama może być istotnym nośnikiem znaczenia (np. forma czasu przeszłego lub trybu rozkazującego, ograniczające rozpiętość możliwych domysłów);
- morfologia jednostki leksykalnej, inaczej przejrzystość budowy wyrazu (rola prefiksów, sufiksów, końcówek fleksyjnych);
- typ jednostki leksykalnej (pojedyncze słowo, związek frazeologiczny);
- czynnik natury ilościowej, tj. ilość nieznanymi jednostek w danej wypowiedzi, a więc liczba „luk” do wypełnienia.

Wskazanie na intuicję językową oznacza, że ograniczenia umysłu (od pola uwagi, systemu pamięci, kontroli, nieświadomości), zaznaczające się bardzo często i wyraźnie u uczących się L2, są/mogą być częściowo rekompensowane oraz że intuicja językowa stanowić może naturalne narzędzie służące rozwojowi leksyki, a wraz z nim myślenia przebiegającego na obrzeżach świadomej uwagi.

---

słownikach językoznawczych, gdzie intuicję językową postrzega się przede wszystkim poprzez przyzmat jej zdolności do natychmiastowej oceny poprawności gramatycznej i sensowności wypowiedzi. Por. Piegik (2020)

3. *Test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie*: prezentacja narzędzia

Proponowany *Test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie* nawiązuje do naturalnych zachowań językowych (rozmowa, lektura tekstu), podczas których pojawiają się nieznane i/lub nie do końca zrozumiałe jednostki leksykalne wymagające, dla zachowania ciągłości zachowania językowego, nadania znaczenia. Zjawisko, o którym mowa określa się w językoznawstwie jako domysł językowy. Cechują go przede wszystkim powszechność, ale też nieformalny charakter wnioskowania na niepełnym zbiorze danych. Dakowska (2001: 102) wskazuje, że „trudno byłoby w przetwarzaniu informacji zablokować dostęp do znaczenia elementów leksykalnych, bo poszukiwanie znaczenia jest podstawowym celem komunikacji”. O powszechności domysłu językowego świadczą mimowolne i w związku z tym trudno poddające się kontroli, ponieważ przebiegające w systemach *implicite*, próby semantyzacji. Polegają one na przypisaniu napotkanym formom (leksykalnym i strukturom gramatycznym, w których formy leksykalne są osadzone, choć także elementom pozajęzykowym) znaczenia, w następnej kolejności odróżnienia znaczenia dosłownego od metaforycznego, w końcu również odczytania/zidentyfikowania intencji przekazanej w komunikacie.

Test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie, poza wykorzystaniem naturalnego dążenia umysłu do odczytania sensu, wykorzystuje również presję czasu. Badania psychologiczne (Nosál, 2010) potwierdzają, że operowanie na niepewności, niejasności oraz bardzo krótkim czasie przyznanym na wykonanie zadania, jest właściwe pierwotnym mechanizmom, wśród których znajduje się intuicja stanowiąca rodzaj nieświadomej inteligencji (Gigerenzer, 2007) lub inteligentnego instynktu/odruchu językowego (Piegzik w druku). Uaktywnienie przetwarzania intuicyjnego w procesie rozwijania słownictwa łączy się więc z rozwojem wiedzy implicytnej, leżącej u podstaw reprezentacji proceduralnych pozwalających na szybkie, sprawne, bo wynikające z podświadomości, działania językowe (Dakowska, 2007: 105). Warunkują one automatyzmy i wysoką sprawność, a zatem cechy charakteryzujące zachowania językowe użytkowników o wysokiej kompetencji językowej.

Proponowany *Test* (Aneks nr 1) składa się z dziesięciu przykładów osadzonych w dziesięciu różnych kontekstach komunikacyjnych, w których użyto interesujące badacza jednostki leksykalne. Kontekst może stanowić jedno lub więcej rozbudowanych zdań. Istotne jest, aby znaczenie przekazane w tym zdaniu/zdaniach nawiązywało do użycia najbardziej powszechnego i typowego, które uchwytywane jest przez nieświadome struktury mentalne (systemy *implicite*), a więc i intuicję językową jako znaczenie pierwsze. W następnej kolejności zaproponowano użycie jednostki leksykalnej, której znaczenie trzeba było odczytać niedostownie. W pierwszym wypadku mowa o pojęciach

reprezentowanych przez prototyp, a więc przedstawiciela o najbardziej typowych cechach, właściwościach (Rosch, 1978), który jednocześnie łączy się z największą frekwencją użycia (Desclés, 1993; Kwapisz-Osadnik, 2010). Podczas nabywania języka jest to najszybciej i najłatwiej przyswajany oraz odtwarzany okaz danej kategorii (Lewandowska-Tomaszczyk 2006: 253) lub jest to „intuicyjnie najczęściej używana forma lub przywoływana wartość danej kategorii” (Kwapisz-Osadnik, 2010: 33). W proponowanych w *Teście* przykładach posłużono się zatem słowami w ich pierwszym znaczeniu, tj. znaczeniu podstawowym (np. *plama* jako ‘miejsce wyodrębniające się inną barwą’, a nie ‘błąd’, ‘grzech’ lub ‘hańbiące piętno’) oraz użyto zwrotów frazeologicznych, w których stałość i częstość występowania wyrazów obok siebie (połączeń syntagmatycznych) jest wysoka, lecz jednocześnie których dosłowne przetłumaczenie na inny język implikuje interferencję i tym samym błędne zrozumienie (Targońska, 2014: 198). O ile zatem w przypadku pojęć prototypowych chodziło o “dopuszczenie do głosu” pierwszego skojarzenia/pierwszego domysłu, o tyle w przypadku kolokacji chodziło o “przełamanie” nawyku pierwszego skojarzenia i poszukiwanie znaczenia metaforycznego. Dla przykładu francuskojęzyczna kolokacja *avoir le bras long* dosłownie znaczy „mieć długie ramię”, co może wydawać się poza kontekstem dość sensowne³, ale w konkretnej sytuacji użycia może jedynie oznaczać „mieć znajomości/wpływy”.

Proponowane przykłady zostały odtworzone z nośnika głosowego, zaś uczącym się, których zadaniem było zbudowanie domysłu językowego (np. rzeczownika, przysłówka, kolokacji), limitowano czas reakcji od 3 do 5 sekund. Różny czas wynikał nie tylko z konieczności przetwarzania większej ilości elementów, ale także z konieczności zapisania tłumaczenia na kartach odpowiedzi. Podczas konstruowania narzędzia badawczego wzięto pod uwagę słownictwo, które potencjalnie nie powinno być znane, mimo że charakteryzuje się sporą frekwencyjnością użycia w codziennym dyskursie (Nation, 2001: 13–17) lub słownictwo, które pomimo znajomej formy graficznej i/lub akustycznej, łączy się ze znaczeniem metaforycznym i wymaga pokonania nasuwających się typowych skojarzeń.

4. Test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie: uzyskane wyniki

Test przeprowadzono w ramach badania empirycznego nad zachowaniami intuicyjnymi w L2. W badaniu zastosowano metodologię ilościową, a w jej ramach diagnozę poprzeczną. Badając poziom zachowań intuicyjnych, odniesiono

³ Pozorną sensowność omawianej kolokacji burzy jedynie użycie rodzajnika określonego. Wyrażając sens dosłowny, należałoby powiedzieć *avoir un bras long*, na co większość uczących się z reguły nie zwraca uwagi.

się do poszczególnych podsystemów języka, tj. fonologicznego, morfologicznego, składniowego oraz leksykalno-semantycznego. Metodologia ilościowa została uzupełniona danymi jakościowymi pochodzącymi z dwóch ankiet przeprowadzonych przed i po pomiarze ilościowym. Zanim zostaną przedstawione wyniki ilościowe badania odnoszące się do podsystemu leksykalno-semantycznego oraz wnioski z nich wynikające, konieczne jest uzupełnienie opisu o dwa rodzaje uwag. Pierwszy typ dotyczy pewności co do tego, że proponowana w teście jednostka leksykalna jest faktycznie uczącemu się nieznana. Drugi typ uwag odnosi się do sposobu oceniania domysłów językowych.

W przypadku opisywanego tu badania ważne było, aby mieć pewność, że wnioskowanie znaczenia w limitowanym czasie (przetwarzanie intuicyjne w L2) odbywa się tylko w odniesieniu do nieznanymi jednostek leksykalnych. W związku z tym *Test* poprzedzało ćwiczenie, w którym poproszono uczestników o szybkie (3 sekundy) przetłumaczenie na L1 znaczenia wyizolowanych słów i frazeologizmów. Wyniki z *Testu* obliczano zatem jedynie z jednostek nieznanymi, tj. pominięto te jednostki, na które udzielono poprawnej odpowiedzi. Oznacza to w praktyce, że jeśli uczestnik badania wskazał w części pierwszej poprawne znaczenie przedstawionej mu jednostki leksykalnej, mierząc jego poziom zachowań intuicyjnych, jednostki tej nie brano pod uwagę. Oceniany był on więc tylko na podstawie wnioskowania znaczenia jednostek mu nieznanymi, tj. tych, których znaczenia nie potrafił podać w części pierwszej. Zastosowanie dwudzielnej struktury testu, pozwoliło badaczowi na uzyskanie pewności, co do tego, że uczestnik badania kieruje się domysłem, a nie wydobywa z pamięci znane mu słowa. Taka dwudzielna struktura wydaje się jednak zbyt dobra w przypadku użycia *Testu* jako narzędzia służącego rozwijaniu słownictwa poprzez inspirowanie do samodzielnego generowania domysłu i odmianę od tradycyjnych zadań nad leksyką.

Istotnym elementem podczas oceny udzielonych odpowiedzi była presja czasu. Miała ona bez wątpienia wpływ na niektóre mało stylistyczne lub wyrażone w różnych rejestrach odpowiedzi. Ze względu na cel badania, czyli uchwycenie regulującej/kompensacyjnej roli intuicji w uczeniu się L2, uznano, że elementy stylistyczne nie są w tym wypadku istotne przy ocenie sformułowanych odpowiedzi. W ten sposób tłumaczenia kolokacji: *ce n'est pas ma tasse de thé* za pomocą: „to nie mój gust”, „to nie mój styl”, „to nie w moim stylu”, „to nie dla mnie” „to nie moja bajka”, czy nawet pisane w cudzysłowie i świadczące o trudności w natychmiastowym znalezieniu równoważnika semantycznego „« to nie mój świat » „ uznawano za poprawne. Natomiast tłumaczenie takie jak: „nie znam się na tym” uznawano za niepoprawne. Ten sam test, lecz bez presji czasu (*Test wnioskowania znaczeń bez limitu czasu*, ang. *Untimed inference test*), a więc badający zachowania w zakresie domysłu językowego,

który opiera się na świadomym wnioskowaniu indukcyjnym, przeprowadzono zaraz po teście z limitem czasowym⁴. Celem drugiego testu było skonfrontowanie zachowań intuicyjnych z zachowaniami świadomymi i tym samym udzielenie odpowiedzi na pytanie badawcze:

Czy nadawanie sensu nieznanym jednostkom leksykalnym w limitowanym czasie u uczących się na średnim poziomie zaawansowania jest wyższe, niższe czy podobne do zachowań świadomych, opartych na analizie i myśleniu sekwencyjnym?

Poniższa tabela zawiera dane ilościowe z obu testów.

ZMIENNA	ŚREDNIA	MEDIANA	MODA	SD	N
Budowanie domysłu oparte na intuicji językowej	40%	41%	30%	0,23	102
Budowanie domysłu oparte na świadomym wnioskowaniu	59%	60%	50%	0,23	102

Tabela 1: Statystyki opisowe badanych zmiennych⁵.

Z otrzymanych danych wynika, że poprawność odpowiedzi udzielonych pod presją czasu jest niższa niż poprawność odpowiedzi bez presji czasu. Budowanie domysłu językowego w limitowanym czasie nie jest więc zadaniem łatwym dla uczących się L2 na poziomie B1. Świadome przetwarzanie danych językowych i możliwość dłuższego namysłu generują wyższe wyniki. Wszystkie trzy miary centralne (średnia, mediana i moda), opisujące wyniki względem środka, są zbliżone do siebie w obu typach zachowań językowych, natomiast wartość mediany jest bardzo zbliżona do wartości średniej. Odchylenie standardowe (SD) uzyskuje identyczną wartość w obrębie obu typów zachowań i wskazuje na homogeniczność grupy pod względem reprezentowanego poziomu językowego.

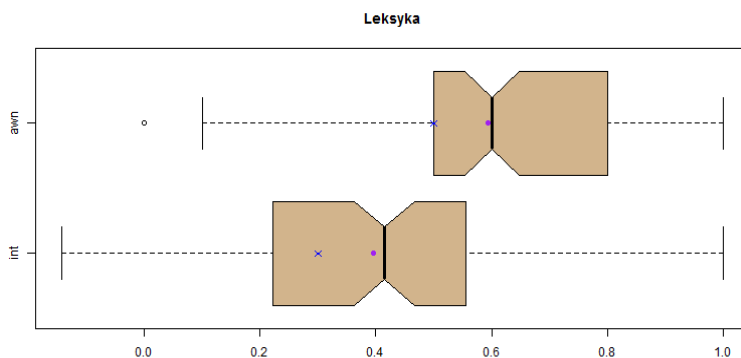
Analiza dotycząca typów jednostek leksykalnych (rzeczowniki, przysłówki i frazeologizmy) objętych badaniem wykazała, że domysł językowy odnoszący się do rzeczowników i przysłówków przysporzył uczącym się mniejszych trudności niż domysł w zakresie kolokacji. Jak natomiast wynika z uzyskanych

⁴ W ramach językoznawstwa lub ściślej- frazeologii powstały dwie nowe gałęzie badawcze. Są to studia nad tłumaczeniem frazeologizmów (fr. *phraséotraduction*) oraz frazeodydaktyka/ dydaktyka frazeologii (fr. *phraséodidactique*). Por. Sułkowska 2018.

⁵ Przy obu zmiennych podano wynik procentowy. Uwzględniono poprawne odpowiedzi tylko z liczby nieznananych jednostek leksykalnych, tj. po odjęciu „błędu” wynikającego z wiedzy apriorycznej.

danych jakościowych (*Ankieta samooceny po teście*), nieznanostwo dwóch słów w jednym wyrażeniu, którego znaczenia należało domyślić się (przykład nr 10, nieznanne słowa: *ménage, monture*), wyraźnie utrudnia lub nawet, w wielu przypadkach, uniemożliwia wnioskowanie zarówno pod presją, jak i bez presji czasu. Z badania wynika więc, że nie tylko całkowita liczba opanowanych słów w L2 (Nation 2001)⁶ determinuje możliwość wnioskowania, lecz również nagromadzenie słów nieznanych w bezpośrednim lub bliskim sąsiedztwie (jedna grupa nominalna lub werbalna) jest istotną przeszkodą dla przetwarzania intuicyjnego.

A oto graficzna forma uzyskanych danych ilościowych przedstawiona na wykresie ramka-wąsy.

Rysunek 1: Wykresy ramka-wąsy dla zachowań intuicyjnych i świadomych z zakresu leksyki. Na osi X liczba zdobytych punktów w skali procentowej, kropką zaznaczono średnią, krzyżykiem modę, zaś czarną linią pionową oznaczono medianę. Źródło: opracowanie własne.

Z powyższego wykresu wynika, że wyniki najniższe i najwyższe stanowią wartości wykraczające znacznie poza formę graficznych „pudełek” obrazujących symbolicznie 50% najczęstszych wyników. Równoległe usytuowanie obu wykresów i tylko częściowe „nakładanie się” pudełek wskazuje na prawdopodobieństwo wyniku istotnego statystycznie, choć jednocześnie mała liczba pytań w teście (ograniczona do 10 przykładów) utrudnia obliczenia statystyczne.

⁶ I.S.P. Nation (2001) wskazuje, że opanowanie 2000-3000 słów stanowi minimum skutecznego wnioskowania/budowania domysłu na bazie kontekstu. Warto także dodać, że w pracy Nation (2001), podobnie jak w innych opracowaniach anglojęzycznych z zakresu nabywania i testowania słownictwa w L2, podejście ilościowe oparte m.in. na listach frekwencyjnych słów (słowa o wysokiej i niskiej frekwencji w tekstach codziennej komunikacji oraz tekstach specjalistycznych) jest bardzo mocno akcentowane jako niezbędny czynnik skuteczności nauczania/uczenia się L2.

Przedstawione narzędzie rozwijania znajomości słownictwa ma następujące zalety:

- test pozwala w krótkim czasie uzyskać dostęp do zachowań intuicyjnych w L2 w zakresie zdolności formułowania domysłu językowego;
- test pozwala na ćwiczenie funkcji mentalnych aktualizujących się w strukturach *implicite*, które wykorzystywane są przez natywnych użytkowników oraz osoby nabywające L2 w warunkach immersyjnych;
- test, weryfikując zachowania intuicyjne dwuetapowo, wyklucza przypadkowe odpowiedzi, a zatem nie jest podatny na zgadywanie;
- test nie wymaga skomplikowanych instrukcji;
- test stanowi ciekawą alternatywę dla klasycznych ćwiczeń wykorzystywanych w podręcznikach do nauki L2;
- test pozwala nauczającemu na kreatywne budowanie własnych materiałów dydaktycznych.

Jako słabości omawianego narzędzia wymienić należy:

- test nie uwzględnia różnic indywidualnych w zakresie tempa przetwarzanych informacji;
- test może stanowić kłopotliwe narzędzie podczas testowania słownictwa, kiedy celem jest uchwycenie wyniku z puli nieznanymi jednostek, ponieważ wymaga zastosowania ćwiczenia poprzedzającego.

5. Wnioski i dyskusja końcowa

Intuicja językowa bierze aktywny udział w przetwarzaniu danych językowych, w których pojawiają się elementy nowe, nieznanne lub nie do końca opanowane przez użytkownika języka. Zaznacza swoją obecność w spontanicznych decyzjach opartych na wnioskowaniu indukcyjnym, tj. wnioskowaniu z niepełnego zbioru danych. Zaproponowane w artykule narzędzie badawcze, wykorzystujące presję czasu oraz obecność elementów językowych nieznanymi uczącemu się, ukazuje, że w nauczaniu formalnym możliwe jest rozwijanie zachowań intuicyjnych cechujących się szybkością i przebiegających poza świadomą kontrolą, czyli tych zachowań, które obecne są zwłaszcza podczas nabywania L1 oraz nabywania/uczenia się L2 w warunkach immersyjnych. Propozycja koncepcja wpisuje się w podejście indukcyjne i akcentuje autonomię poznawczą uczącego się L2, któremu stwarza się warunki sprzyjające rozwojowi reprezentacji proceduralnych, leżących u podstaw sprawnego użycia języka. Artykuł, prezentując opis działania mechanizmu intuicji językowej oraz jednego z jej przejawów, jakim jest domysł językowy, stanowi próbę zaakcentowania regulacyjnej i kompensacyjnej roli intuicji językowej. Rola ta uwypukla się

podczas rozwijania podsystemu leksykalnego, w tym przede wszystkim w zakresie semantyki. Integralność obu podsystemów w przedstawionym polu badawczym, leży także u podstaw użytej terminologii („podsystem leksykalno-semantyczny”), która akcentuje znaczenie jednostki leksykalnej jako cechę uchwytywaną mimowolnie i za pomocą funkcji mentalnej poprzedzającej w swojej ontogenezie racjonalność. Łączność podsystemu leksykalnego i semantycznego akcentowana jest również w opracowaniach glottodydaktycznych z zakresu badań nad kształceniem leksykalnym (Laskowski, 2009; Sułkowska, 2018).

Poza celami poznawczymi praca ukazuje realne możliwości urozmaicenia procesu dydaktycznego w zakresie pracy nad słownictwem i jest zachętą do poszerzania technik rozwijania i testowania słownictwa. Opisany w artykule *Test* można uznać za propozycję komplementarną względem tradycyjnych testów i ćwiczeń rozwijających słownictwo. Jak wskazuje Nation (2001), w rozwijaniu słownictwa istotna jest równowaga pomiędzy mimowolnym (incydentalnym) uczeniem się słownictwa a świadomym jego poszerzaniem. Istnieją bowiem różne typy umysłowości, a wraz z nimi różne preferencje poznawcze (Jung, 1921/2011). Jedne osoby ukierunkowane są bardziej na przetwarzanie sekwencyjne, linearne i świadome, preferują tłumaczenia na L1 i ekspozycję na zrozumiałe dane, inne natomiast cechuje większa skłonność do przetwarzania intuicyjnego, nad którym kontrola jest utrudniona. Respektując różnice indywidualne, należałoby zatem opierać proces nauczania L2 na komplementarności podejścia dedukcyjnego i indukcyjnego, a więc oscylować pomiędzy działaniami świadomymi i intuicyjnymi. O ile jednak glottodydaktyka dysponuje dość bogatymi technikami odnoszącymi się do aktywizowania struktur świadomej kontroli oraz pomiaru wiedzy eksplicytnej (Pawlak, 2010), to wciąż mało technik i narzędzi opiera się na reprezentacjach proceduralnych uczącego się/użytkownika L2. Poruszona w pracy problematyka regulującej roli intuicji w L2 i próba praktycznego wykorzystania przetwarzania intuicyjnego w rozwijaniu podsystemu leksykalno-semantycznego stanowi jedynie próbę przewyżczenia istniejących niedoborów metodologicznych glottodydaktyki i zoptymalizowania nauczania leksyki w L2. Dalsze badania w wyodrębnionym polu badawczym wydają się wskazane.

BIBLIOGRAFIA

- Baddeley A. (1998), *Pamięć. Poradnik użytkownika*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Baddeley A. (2007), *Working memory, thought and action*. Oxford: Oxford University Press.
- Baddeley A. (2012), Working memory: Theories, Models, and Controversis. „Annual Review of Psychology”, nr 63, s. 1–29.

- Cichoń M. (2011). Zdolny uczeń - autonomiczny uczeń: jak rozwijać skutecznie strategie uczenia się na lekcji języka obcego. „Neofilolog”, nr 36, s. 319–329.
- Chomsky N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.
- Dakowska M. (2007), *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Desclés, J.-P. (1993). Relations casuelles et schèmes sémantico-cognitifs. „Langages”, 113, s. 113 – 125.
- Dźwirzyńska E. (2016), Psychologiczne czynniki warunkujące możliwość intensyfikacji przyswajania obcojęzycznej leksyki w procesie kształtowania kompetencji komunikacyjnej. „Linguodidactica”, Tom XX, s. 51–61.
- Gao, H. (2012), A quantitative study into Chinese EFL learners' lexical inference ability and strategy use in EFL reading. „Linguistic Culture Education”, 1, s. 58–77.
- Gigerenzer G. (2007), *Le génie de l'intuition. Intelligence et pouvoirs de l'inconscient*. Przeł. M. Garène, Paris: Belfond.
- Jung C.G. (1921/2015), *Typy psychologiczne*. Przeł. R. Reszke, Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Komorowska H. (2002), *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Kwapisz-Osadnik K. (2010), Językoznawstwo kognitywne w nauczaniu języków obcych: projekt gramatyki wizualnej na przykładzie francuskiego trybu *subjonctif*. „Neofilolog”, nr 34, s. 133–147.
- Laskowski M. (2009), Związki frazeologiczne jako problem dydaktyczny na lekcjach języków obcych. „Języki obce w szkole”, 2, s. 16–28.
- Lewandowska-Tomaszczyk B. (2006), Metody empiryczne i korpusowe w językoznawstwie kognitywnym, (w:) Stelmaszczyk P. (red.), *Metodologia językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 251–281.
- Nation I. S. P. (2001), *Learning vocabulary in another language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nosal C. S. (2010), Umysł poczwórnie ograniczony. Bariery i kompensacje w poznaniu. „Studia z kognitywistyki i filozofii umysłu”, nr 4, s. 5–25
- Nosal C. S. (2011), Interakcja inteligencji i intuicji: nowa teoria funkcjonowania umysłu. „Zasopismo Psychologiczne”, Tom 17 nr 2, s. 207–218.
- Pawlak M. (2010), Problemy pomiaru wiedzy językowej. „Neofilolog”, nr 35, s. 9–22.
- Piegiż W. (2020), Intuicja językowa i jej funkcja oceniająca: na przykładzie języka francuskiego jako obcego. „Prace Językoznawcze”, XXII/1, s. 219–238.

- Piegzik W. A. (w druku), *Od intuicji językowej do zachowań intuicyjnych w języku: na przykładzie języka francuskiego jako obcego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Redouane, R. (2004), Assessing institutional method in L2 French vocabulary acquisition: Guessing-from-context method versus a word-list method. On line: <http://homepage.mac.com/Tefftenant/welfa/WELFA> [DW: 2.02.2021]
- Roch E. (1978), Principles of categorization, (w:) Roch E. (red.) *Cognition and Categorization*. B.B. Lloyd, New Jersey: Hillsdale, s. 27–48.
- Sułkowska M. (2018), *Phraséologie appliquée et ses nouvelles branches : phraséo-didactique et phraséotraduction*. „*Romanica Cracoviensia*”, 3, s. 159–170.

Received: 11.02.2021

Revised: 14.03.2021

Aneks nr 1

Test wnioskowania znaczeń w limitowanym czasie

Exercice 1. Écoutez et traduisez en polonais les mots et les expressions ci-dessous. Vous avez 3 secondes.

1. la tache .....
2. pêle-mêle .....
3. sans peine .....
4. le poignet .....
5. les dattes .....
6. à contrecœur .....
7. ce n'est pas ma tasse de thé .....
8. manger sur le pouce .....
9. avoir le bras long .....
10. Qui veut voyager loin ménage sa monture .....

Exercice 2. Écoutez les mêmes mots et expressions dans le contexte, puis traduisez la partie soulignée. Vous avez de 3 à 5 secondes.

1. C'est très gênant, quand on est invité au restaurant de verser du vin sur sa chemise blanche et d'avoir une grande tache. .....
2. Dans sa valise, elle avait mis pêle-mêle des vêtements, des sous-vêtements, des chaussures, des affaires de toilette, des livres, des documents. Tout était mélangé, sans aucun ordre. ....
3. Beaucoup d'écoles de langues promettent : «Venez chez nous et vous apprendrez le français, l'anglais, le chinois, le japonais, le finnois...sans peine. » Méfiez-vous. Il faut se fatiguer un peu pour apprendre une langue ou autre chose. Ce n'est pas facile. ....
4. Elle a des poignets très fins, très minces et délicats ; tous les bracelets sont trop grands pour elle. ....
5. Le palmier, arbre des pays méditerranés, porte des fruits très sucrés, les dattes. ....
6. Elle a dit « oui, d'accord », mais on voyait bien qu'elle l'avait fait à contrecœur. Elle aurait préféré dire « non ». ....
7. J'aime les couleurs classiques, comme blanc, noir, beige. La tendance actuelle pour les couleurs électriques ou néons, comme le jaune fluo ou flashy, pétant, ce n'est pas ma tasse de thé. ....
8. Arrête de vivre comme ça ! Tu es toujours pressé, tu n'as jamais le temps. Je te vois toujours manger sur le pouce ! Cela n'est pas bon pour la santé, crois-moi. ....
9. Mon chef, il a le bras long ! L'impossible n'existe pas pour lui. Chaque fois, il suffit qu'il téléphone à un de ses amis et les problèmes sont résolus. ....

10. Marc, tu travailles dix heures par jour, le stress avec les clients, tes voyages d'affaire, qui veut voyager loin ménage sa monture, relaxe-toi, prends quelques jours de vacances ! .....